

Bolesława Chomentowska

OSADA KULTURY POMORSKIEJ I KULTURY GROBÓW KŁOSZOWYCH W SZELIGACH, POW. PŁOCK

W latach 1962 i 1963 przeprowadzono badania na terenie osady wczesnośredniowiecznej w Szeligach, pow. Płock. Na stanowisku 2a i 2b odkryto poza jamami wczesnośredniowiecznymi 26 jam osadniczych związanych z kulturą grobów kłoszowych i kulturą pomorską. Obiekty te oraz materiał zabytkowy z nimi związany stanowią przedmiot niniejszego opracowania¹.

Osada położona była na zboczu opadającym w stronę lewego brzegu strugi Słupianki, prawego dopływu Wisły. Ekspozycja stoku, na którym znajdowała się osada, była północno-zachodnia. Jamy wystąpiły na dość dużym obszarze w znacznym rozrzucie (fig. 1). Podział arowy widoczny na planie jest podziałem zastosowanym przy badaniu zespołu osadniczego wczesnośredniowiecznego².

OPIS MATERIAŁU

Jama nr 1 (tabl. VII, 1) wystąpiła na głębokości 24 cm. W zarysie poziomym jama miała kształt nieregularny — wymiary 220 cm × 190 cm. Miąższość jamy 8 cm. Jej wypełnisko stanowiła szarobrunatna ziemia. Zawartość jamy: 55 fragmentów brzuśców o powierzchni silnie chropowatej, 8 fragmentów brzuśców o powierzchni gładkiej, 1 fragment płaskiego talerza glinianego. Ponadto: fragment dna o średnicy 9 cm naczynia barwy brunatnej. Domieszka średnioziarnista. Fragment naczynia z lekko zgrubiałą krawędzią wylewu i lekkim wgłębieniem pod wylewem; największa wydętość brzuśca przypada w górnej części naczynia. Krawędź wylewu karbowana. Barwa powierzchni zewnętrznej jasnobrunatna. Domieszka średnio- i drobnoziarnista (tabl. I, 1). Fragment naczynia z szyjką zwężającą się, krawędź wylewu płasko ścięta, powierzchnia gładka, barwa ceglasta. Domieszka drobnoziarnista (tabl. I, 2). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem. Śred-

¹ Badania prowadził dr W. Szymański. Materiał pochodzący z osady kultury pomorskiej i „grobów kłoszowych” wraz z dokumentacją przekazał autorce do opracowania, za co składam mu podziękowanie.

² W. Szymański, *Szeligi pod Płockiem na początku wczesnego średniowiecza*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, s. 19.

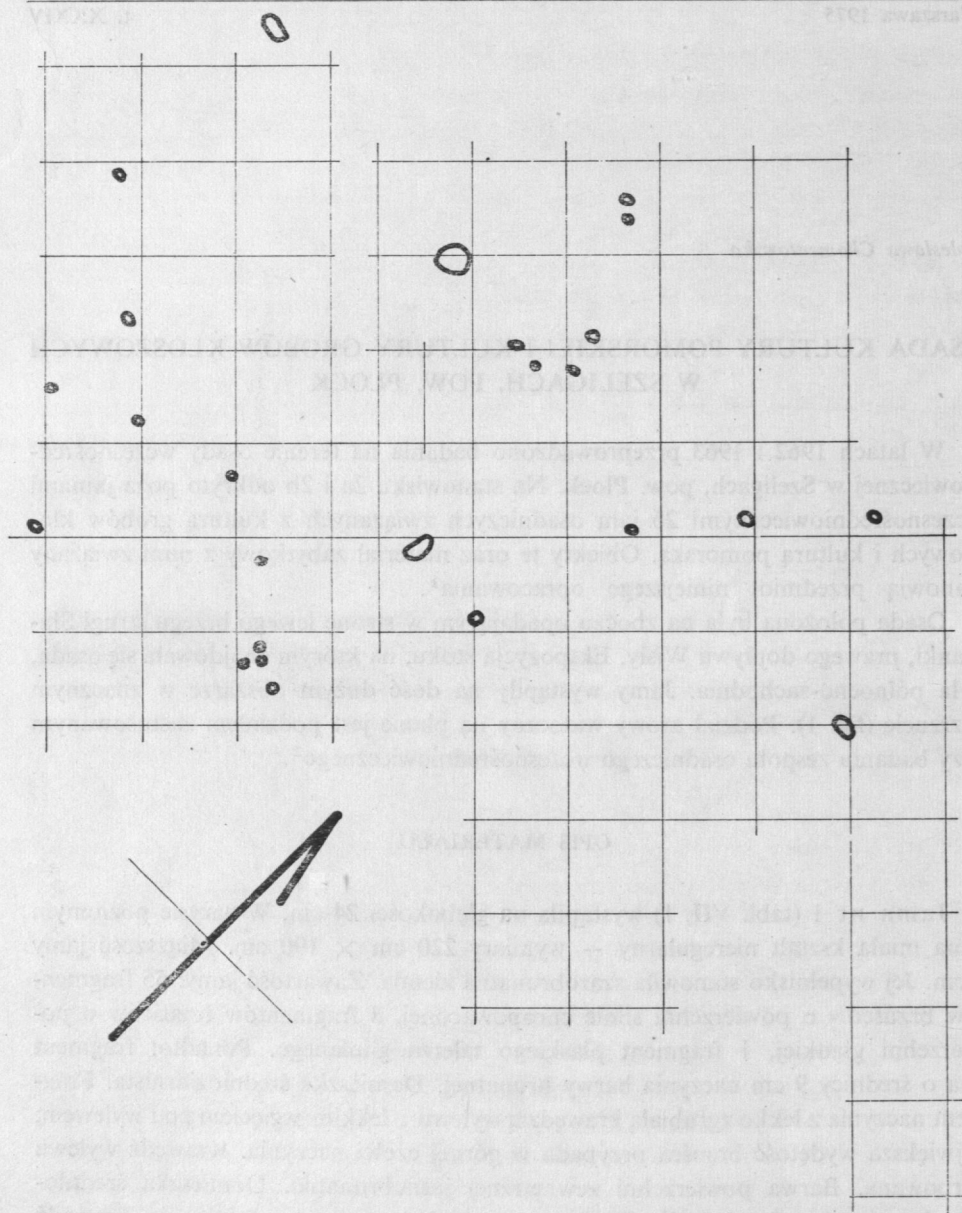
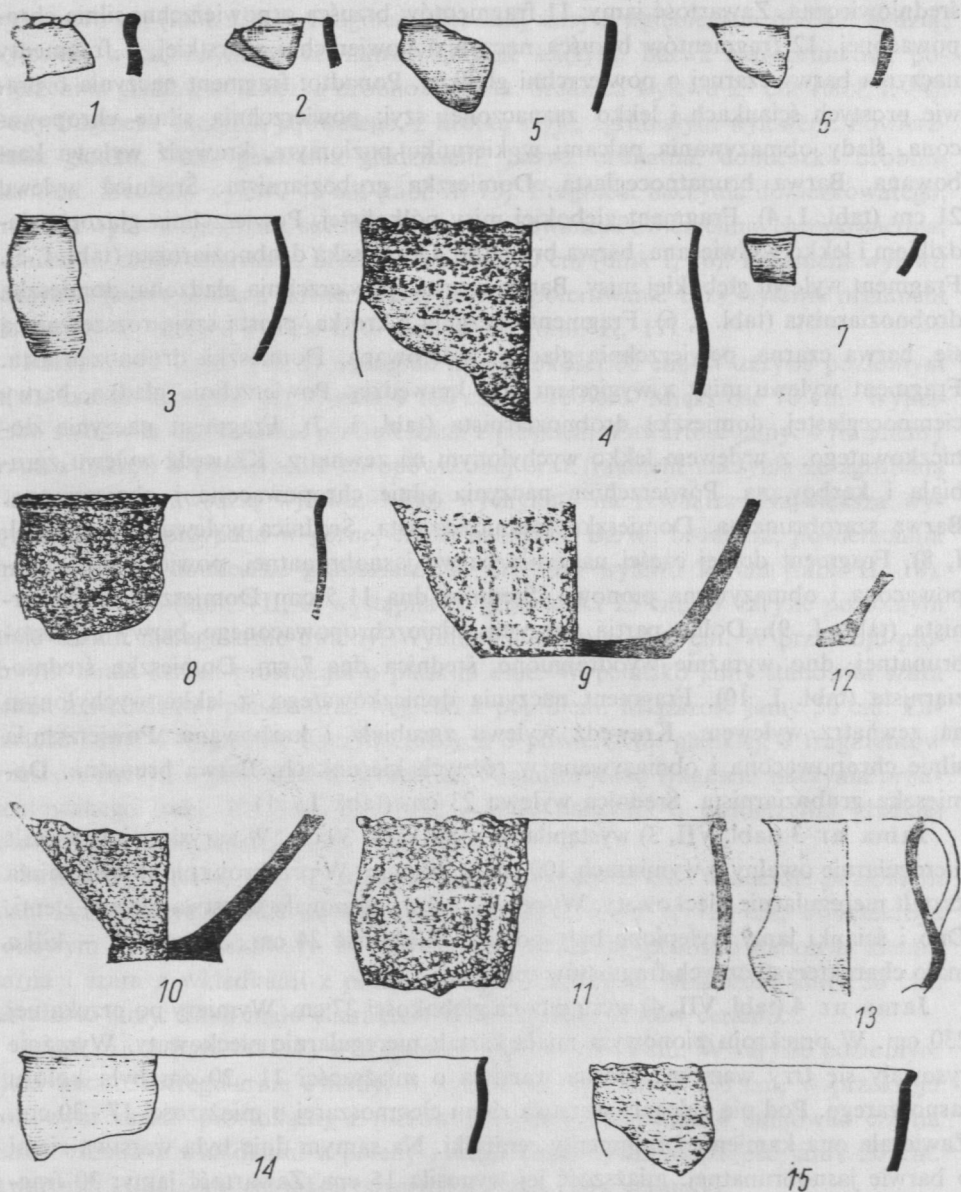

Fig. 1. Szeligi, pow. Płock. Plan osady. Skala 1 : 250

nica wylewu 16 cm. Barwa brunatnoszara. Powierzchnia gładka. Domieszka drobnoziarnista (tabl. I, 3).

Jama nr 2 (tabl. VII, 2) wystąpiła na głębokości 28 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny, w zarysie pionowym nieregularnie nieckowaty. Wymiary 320 cm × 280 cm. Miąższość jamy 26 cm. Wypełnisko jamy stanowiła ziemia brunatna i szara z przymieszką piasku. W jamę tę wkopana była jama wczesno-

Tablica I

Szeligi, pow. Płock. 1 - 3 — jama nr 1, 4 - 11 — jama nr 2, 12 - 14 — jama nr 4

średniowieczna. Zawartość jamy: 11 fragmentów brzuśca o powierzchni silnie chropowatej, 12 fragmentów brzuśca naczyń o powierzchni szorstkiej, 3 fragmenty naczyń barwy czarnej o powierzchni gładkiej. Ponadto: fragment naczynia o prawie prostych ściankach i lekko zaznaczonej szyi; powierzchnia silnie chropowata, ślady obmazywania palcami w kierunku poziomym, krawędź wylewu karbowana. Barwa brunatnoceglasta. Domieszka gruboziarnista. Średnica wylewu 21 cm (tabl. I, 4). Fragment głębokiej misy półkolistej. Powierzchnia gładka gładzikiem i lekko wyświecana, barwa brunatna. Domieszka drobnoziarnista (tabl. I, 5). Fragment wylewu głębokiej misy. Barwa czarna, powierzchnia gładzona; domieszka drobnoziarnista (tabl. I, 6). Fragment naczynia z krótką, prostą szyją rozszerzającą się, barwa czarna, powierzchnia gładka, polerowana. Domieszka drobnoziarnista. Fragment wylewu misy z wygięciem pod krawędzią. Powierzchnia gładka, barwy ciemnoceglastej, domieszka drobnoziarnista (tabl. I, 7). Fragment naczynia doniczkowatego, z wylewem lekko wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu zgrubiała i karbowana. Powierzchnia naczynia silnie chropowata i obmazywana. Barwa szarobrunatna. Domieszka średnioziarnista. Średnica wylewu 19 cm (tabl. I, 8). Fragment dolnej części naczynia barwy jasnobrunatnej, powierzchnia chropowata i obmazywana pionowo. Średnica dna 11,5 cm. Domieszka gruboziarnista (tabl. I, 9). Dolna partia naczynia silnie chropowatego barwy ceglato-brunatnej, dno wyraźnie wyodrębnione, średnica dna 7 cm. Domieszka średnioziarnista (tabl. I, 10). Fragment naczynia doniczkowatego, z lekko wychylonym na zewnątrz wylewem. Krawędź wylewu zgrubiała i karbowana. Powierzchnia silnie chropowata i obmazywana w różnych kierunkach. Barwa brunatna. Domieszka gruboziarnista. Średnica wylewu 23 cm (tabl. I, 11).

Jama nr 3 (tabl. VII, 3) wystąpiła na głębokości 30 cm. W zarysie miała kształt nieregularnie owalny o wymiarach 100 cm × 110 cm. W przekroju pionowym miała kształt nieregularnie nieckowaty. Wypełnisko jamy stanowiła warstwa czarnej ziemi. Dno i ścianki jamy wylepione były polepą. Miąższość 24 cm. Zawartość — kilka mało charakterystycznych fragmentów ceramiki.

Jama nr 4 (tabl. VII, 4) wystąpiła na głębokości 27 cm. Wymiary po przekątnej 230 cm. W przekroju pionowym miała kształt nieregularnie nieckowaty. Wyraźnie rysowały się trzy warstwy. Górna warstwa o miąższości 11 - 20 cm była koloru jasnoszarego. Pod nią zalegała warstwa ziemi ciemnoszarej o miąższości 17 - 30 cm. Zawierała ona kamienie i fragmenty ceramiki. Na samym dnie była warstwa ziemi o barwie jasnobrunatnej; miąższość jej wynosiła 15 cm. Zawartość jamy: 30 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej oraz 12 fragmentów brzuśców o powierzchni chropowatej, 1 fragment polepy. Ponadto: fragment dna naczynia silnie chropowatego. Barwa brunatna. Domieszka średnio- i gruboziarnista (tabl. I, 2). Fragment dna naczynia wygładzonego o barwie jasnobrunatnej. Domieszka średnioziarnista. Duży fragment dzbanka. Szyja wysoka, cylindryczna, wylew rozchylony kielichowato, brzusec dwustożkowy. Szeroki taśmowate ucho. Barwa czarna, przełom czerwony. Powierzchnia gładka. Domieszka drobnoziarnista. Średnica

wylewu 10 cm (tabl. I, 13). Fragment głębokiej misy z wgłębieniem pod krawędzią, wylewem wychylonym na zewnątrz i skośnie ściętym. Barwa szarobrunatna, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 29 cm (tabl. I, 14). Duży fragment naczynia jajowatego, z krótką szyją, zgrubiałym wylewem. Powierzchnia gładka, ślady gładzenia gładzikiem. Barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 18 cm (tabl. II, 15). Fragment naczynia doniczkowatego, krawędź wylewu zgrubiała, skośnie ścięta i karbowana. Powierzchnia chropowata, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 20 cm (tabl. I, 16). Fragment wylewu naczynia, barwy czarnej, powierzchnia gładka, polerowana. Przy wylewie ornament plastyczny w postaci dwóch fałd pionowych (tabl. II, 17).

Jama nr 5 (tabl. VII, 5) wystąpiła na głębokości 30 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularny. Wymiary 100 cm × 100 cm. Miąższość 10 cm. Wypełnisko stanowiła szara ziemia przemieszana z piaskiem. Zawartość jamy: 4 fragmenty brzuśca naczyń o powierzchni chropowatej oraz fragment naczynia ze zgrubiałą i karbowaną krawędzią wylewu, lekko wychyloną na zewnątrz. Największa wydętość brzuśca przypada w górnej części naczynia. Barwa brunatna, powierzchnia chropowata, domieszka gruboziarnista. Średnica wylewu 32 cm (tabl. II, 18).

Jama nr 6 (tabl. VII, 6) wystąpiła na głębokości 25 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny. Wymiary 170 cm × 100 cm. W przekroju pionowym miała kształt prostokąta o płaskim dnie. Wypełnisko jamy stanowiła szara ziemia z wkładkami piasku oraz węgielki z popiołem. Miąższość jamy 50 cm. Zawartość jamy: 4 fragmenty naczyń czarnych o powierzchni gładkiej, 9 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni szorstkiej. Ponadto: jeden fragment naczynia ornamentowanego (tabl. II, 19). Fragment wylewu naczynia o powierzchni gładkiej domieszka drobnoziarnista (tabl. II, 20).

Jama nr 7 (tabl. VII, 7) wystąpiła na głębokości 35 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny, o wymiarach 216 cm × 120 cm, w przekroju pionowym kształt nieckowaty. Miąższość jamy 50 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia czarna i szara z wkładkami z polepy i węgla drzewnych. Miąższość jamy 20 cm. Zawartość jamy: kilka mało charakterystycznych fragmentów ceramiki.

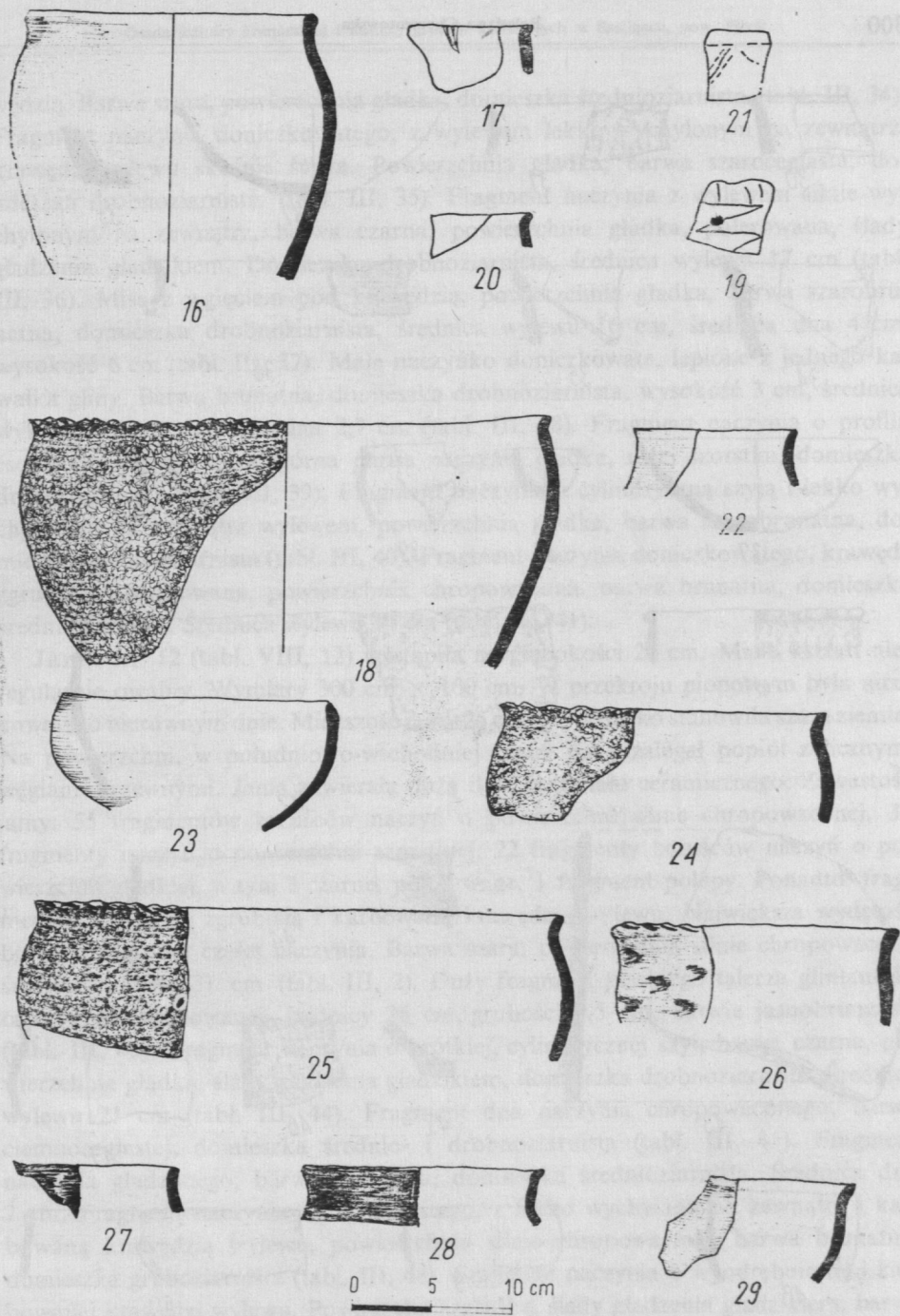
Jama nr 8 (tabl. VII, 8) wystąpiła na głębokości 14 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny, o wymiarach 132 cm × 80 cm, w przekroju pionowym kształt prostokątny z nierównym dnem. Wypełnisko stanowiła czarna i szara ziemia z wkładkami z polepy i węgla drzewnych. Miąższość jamy 20 cm. Zawartość: kilka mało charakterystycznych fragmentów ceramiki.

Jama nr 9 (tabl. VIII, 9) wystąpiła na głębokości 14 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny, w przekroju pionowym – nieckowaty. Wymiary 134 cm × 106 cm. Miąższość jamy 36 cm. Wypełnisko stanowiła czarna i szara ziemia przemieszana z węglami drzewnymi i polepą. Zawartość jamy: 10 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej, 2 fragmenty czarne, gładkie oraz jeden fragment ornamentowany (tabl. II, 21). Ponadto: fragment niewielkiego naczynia z wychyloną na zewnątrz krawędzią wylewu. Barwa szarobrunatna, po-

wierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 10 cm (tabl. II, 22). Fragment misy półkolistej z zachyloną ku środkowi partią przykrawędną. Powierzchnia gładka, barwa ceglastoszara. Domieszka gruboziarnista (tabl. II, 23). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem: krawędź wylewu lekko karbowana, powierzchnia chropowata, barwa szara. Domieszka gruboziarnista. Średnica wylewu 20 cm (tabl. II, 24). Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu karbowana. Powierzchnia silnie chropowata, ślady obmazywania miotłką. Barwa brunatna. Domieszka gruboziarnista. Średnica wylewu 32 cm (tabl. II, 25). Fragment naczynia doniczkowatego z wylewem lekko wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu skośnie ścięta i karbowana. Barwa szarobrunatna. Powierzchnia naczynia szorstka i zdobiona ornamentem paznokciowym. Średnica wylewu 17 cm (tabl. II, 26).

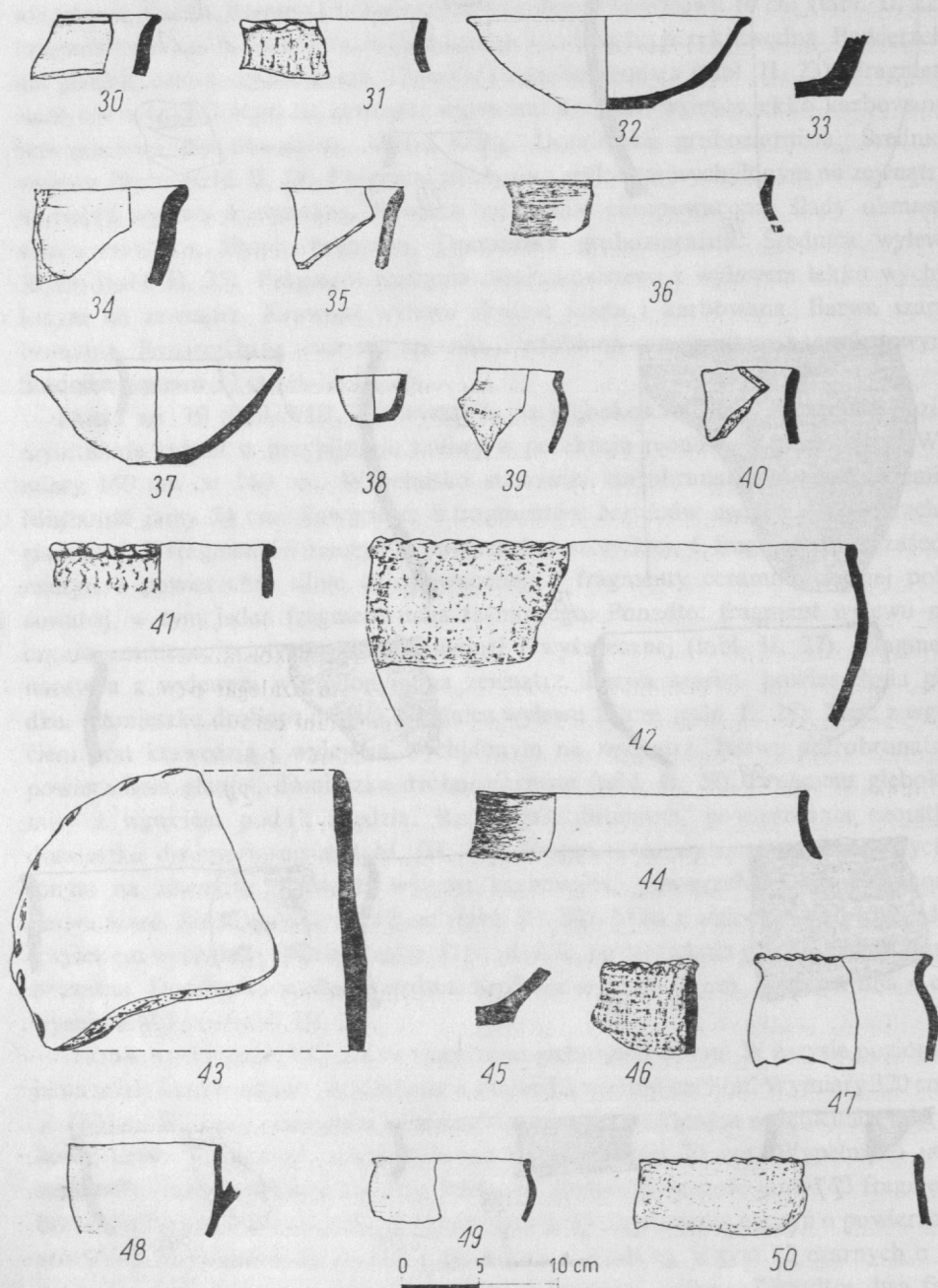
Jama nr 10 (tabl. VIII, 10) wystąpiła na głębokości 18 cm. W zarysie poziomym miała kształt w przybliżeniu kolisty w przekroju pionowym nieckowaty. Wymiary 160 cm × 160 cm. Wypełnisko stanowiła szarobrunatna i czarna ziemia. Miąższość jamy 24 cm. Zawartość: 8 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładzonej, 7 fragmentów naczyń o powierzchni szorstkiej, 6 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni silnie chropowatej, 3 fragmenty ceramiki czarnej polerowanej, w tym jeden fragment ucha taśmowego. Ponadto: fragment wylewu naczynia czarnego, o powierzchni gładzonej i wyświecanej (tabl. II, 27). Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Barwa czarna, powierzchnia gładka. Domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 15 cm (tabl. II, 28). Misa z wgłębieniem pod krawędzią i wylewem wychylonym na zewnątrz. Barwa szarobrunatna, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista (tabl. II, 29). Fragment głębokiej misy z wgłębieniem pod krawędzią. Barwa jasnobrunatna, powierzchnia szorstka, domieszka drobnoziarnista (tabl. III, 30). Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu karbowana, powierzchnia chropowata, barwa szara. Średnica wylewu 12 cm (tabl. III, 31). Misa z wgłębieniem pod krawędzią i wylewem wychylonym na zewnątrz. Dno płaskie, powierzchnia gładka, barwa jasnobrunatna. Domieszka średnioziarnista. Średnica wylewu 18 cm, średnica dna 4 cm, wysokość 5,5 cm (tabl. III, 32).

Jama nr 11 (tabl. VIII, 11) wystąpiła na głębokości 20 cm. W zarysie poziomym jama miała kształt owalny, wydłużony w kierunku wschód-zachód. Wymiary 320 cm × 180 cm. W rzucie pionowym była nieckowata z prostokątnym wgłębieniem w środkowej części. Dno jamy znajdowało się na głębokości 70 cm. Wypełnisko jamy stanowiła czarna, ciemnoszara oraz brunatna ziemia. Zawartość jamy: 42 fragmenty brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej, 35 fragmentów naczyń o powierzchni szorstkiej, 31 fragmentów naczyń o powierzchni gładkiej, w tym 12 czarnych o powierzchni polerowanej, 4 kości zwierzęce, 1 fragment polepy. Ponadto: dwa fragmenty den naczyń chropowatych barwy brunatnej, domieszka gruboziarnista. Fragment dna naczynia chropowatego, barwy szarej, domieszka drobnoziarnista, średnica dna 17 cm (tabl. III, 33). Fragment głębokiej misy z wgłębieniem pod kra-

Tablica II

Szeligi, pow. Płock. 15 - 17 — jama nr 4, 18 — jama nr 5, 19 - 20 — jama nr 6, 21 - 26 — jama nr 9; 27 - 29 — jama nr 10

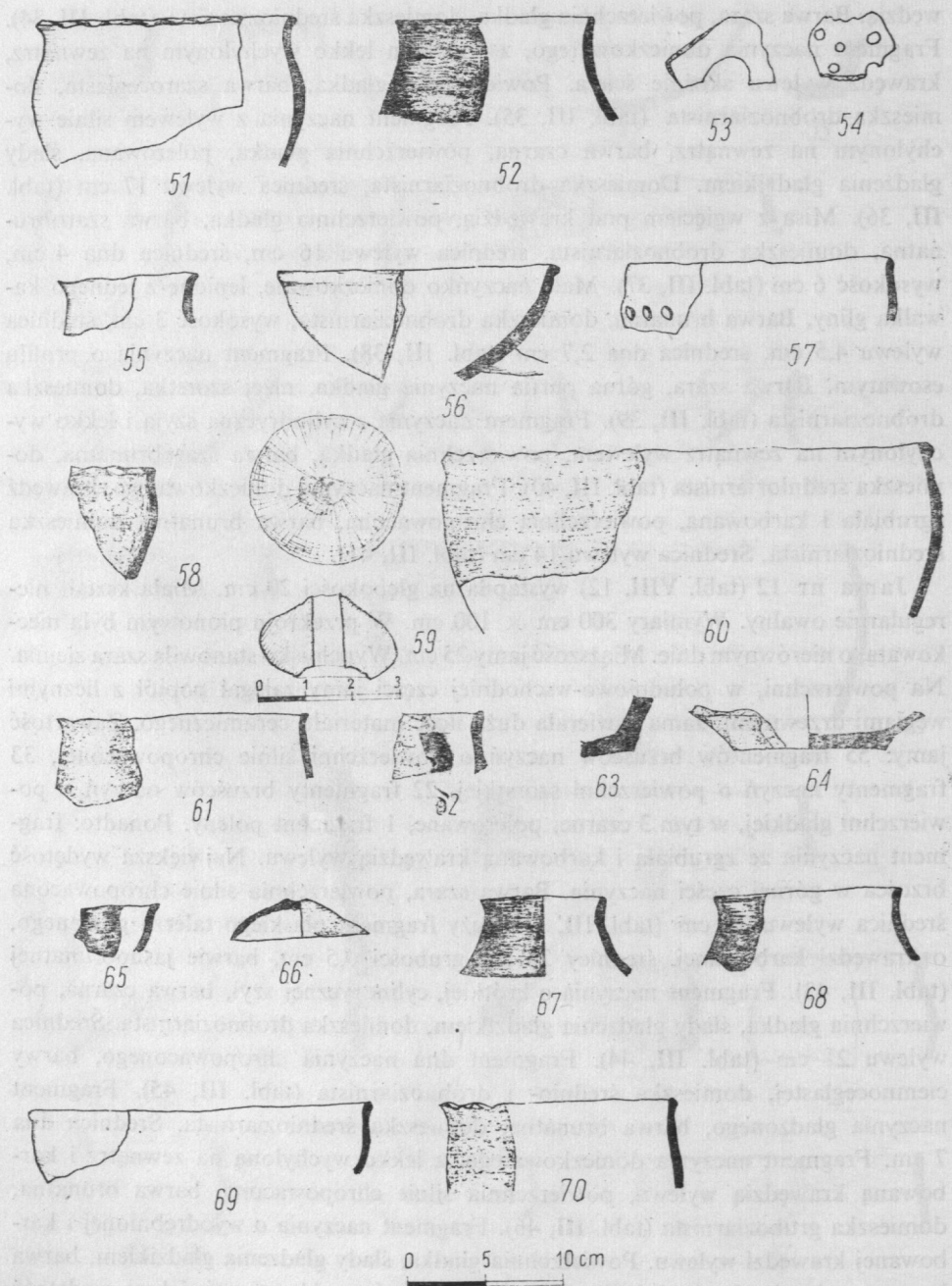

Tablica III

Szeligi, pow. Płock. 30 - 32 — jama nr 10, 33 - 41 — jama nr 11, 42 - 50 — jama nr 12

wędrzą. Barwa szara, powierzchnia gładka, domieszka średnioziarnista (tabl. III, 34). Fragment naczynia doniczkowatego, z wylewem lekko wychylonym na zewnątrz, krawędź wylewu skośnie ścięta. Powierzchnia gładka, barwa szaroceglasta, domieszka drobnoziarnista (tabl. III, 35). Fragment naczynia z wylewem silnie wychylonym na zewnątrz, barwa czarna, powierzchnia gładka, polerowana, ślady gładzenia gładzikiem. Domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 17 cm (tabl. III, 36). Misa z wgłębieniem pod krawędzią, powierzchnia gładka, barwa szarobrunatna, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 16 cm, średnica dna 4 cm, wysokość 6 cm (tabl. III, 37). Małe naczynie doniczkowate, lepienie z jednego kawałka gliny. Barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista, wysokość 3 cm, średnica wylewu 4,5 cm, średnica dna 2,7 cm (tabl. III, 38). Fragment naczynia o profilu esowatym. Barwa szara, górna partia naczynia gładka, niżej szorstka, domieszka drobnoziarnista (tabl. III, 39). Fragment naczynia z cylindryczną szyją i lekko wychylonym na zewnątrz wylewem, powierzchnia gładka, barwa szarobrunatna, domieszka średnioziarnista (tabl. III, 40). Fragment naczynia doniczkowatego, krawędź zgrubiała i karbowana, powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista. Średnica wylewu 14 cm (tabl. III, 41).

Jama nr 12 (tabl. VIII, 12) wystąpiła na głębokości 20 cm. Miała kształt nieregularnie owalny. Wymiary 300 cm × 100 cm. W przekroju pionowym była nieckowata, o nierównym dnie. Miąższość jamy 25 cm. Wypełnisko stanowiła szara ziemia. Na powierzchni, w południowo-wschodniej części jamy zalegał popiół z licznymi węglami drzewnymi. Jama zawierała dużą ilość materiału ceramicznego. Zawartość jamy: 55 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni silnie chropowatej, 33 fragmenty naczyń o powierzchni szorstkiej, 22 fragmenty brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej, w tym 3 czarne, polerowane, 1 fragment polepy. Ponadto: fragment naczynia ze zgrubiałą i karbowaną krawędzią wylewu. Największa wydutość brzuśca w górnej części naczynia. Barwa szara, powierzchnia silnie chropowata, średnica wylewu 31 cm (tabl. III, 2). Duży fragment płaskiego talerza glinianego, o krawędzi karbowanej, średnicy 26 cm, grubości 0,5 cm, barwie jasnobrunatnej (tabl. III, 43). Fragment naczynia o krótkiej, cylindrycznej szyi, barwa czarna, powierzchnia gładka, ślady gładzenia gładzikiem, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 21 cm (tabl. III, 44). Fragment dna naczynia chropowatego, barwy ciemnoceglastej, domieszka średnio- i drobnoziarnista (tabl. III, 45). Fragment naczynia gładzonego, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista. Średnica dna 7 cm. Fragment naczynia doniczkowatego, z lekko wychyloną na zewnątrz i karbowaną krawędzią wylewu, powierzchnia silnie chropowata, barwa brunatna, domieszka gruboziarnista (tabl. III, 46). Fragment naczynia o wyodrębnionej i karbowanej krawędzi wylewu. Powierzchnia gładka, ślady gładzenia gładzikiem, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 11 cm, największa wydutość brzuśca 12 cm (tabl. III, 47). Fragment kubka o prostych, cienkich ściankach i grubym uchu. Barwa jasnobrunatna, powierzchnia gładka, domieszka średnioziarnista. Średnica wylewu 10 cm (tabl. III, 48). Fragment niewielkiego naczynka, wylew

Tablica IV

Szeligi, pow. Płock. 51 - 58 — jama nr 12; 59 - 63 — jama nr 13; 64 — jama nr 14; 65 - 70 — jama nr 16

lekko rozchylony, brzusiec dwustożkowy, barwa jasnobrunatna, domieszka drobnoziarnista, powierzchnia wygładzana gładzikiem, średnica wylewu 10 cm (tabl. III, 49). Fragment naczynia beczułkowatego, krawędź wylewu lekko zgrubiała i karbowana. Powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 18 cm (tabl. III, 50). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem i karbowaną krawędzią wylewu. Powierzchnia gładka, ślady gładzenia gładzikiem, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 16 cm, średnica największej wydętości brzuśca 17,5 cm (tabl. IV, 51). Fragment naczynia z cylindryczną szyją, lekko rozchylonym na zewnątrz wylewem, powierzchnia gładka, wyświecona, barwa czarna. Domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 13 cm (tabl. IV, 52). Fragment dna z otworem w środku, średnica otworu 2,5 cm (tabl. IV, 53). Fragment dna z otworami (tabl. IV, 54). Fragment naczynia z cylindryczną szyją i kielichowato rozchylonym wylewem. Barwa szarobrunatna, powierzchnia wygładzana, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 9 cm (tabl. IV, 55). Fragment misy z wgłębieniem pod krawędzią i szerokim dolepieniem uchem odchodzącym od dolnej partii naczynia. Powierzchnia szorstka, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 18 cm (tabl. IV, 56). Fragment głębokiej misy z krótką, prostą szyją. Na granicy brzuśca i szyi ornament. Barwa brunatnoszara. Powierzchnia gładka, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 17 cm (tabl. IV, 57). Fragment głębokiej misy z wgłębieniem pod krawędzią, krawędź wylewu karbowana, powierzchnia chropowata, domieszka gruboziarnista (tabl. IV, 58).

Jama nr 13 (tabl. VIII, 13) wystąpiła na głębokości 20 cm. W zarysie poziomym miała kształt okrągły, wymiary 120 cm × 130 cm. W przekroju pionowym była nieckowata. Głębokość jamy 58 cm. Wypełnisko stanowiła szarobrunatna ziemia z wkładkami piasku. Zawartość jamy: 32 fragmenty brzuśców naczyń o powierzchni silnie chropowatej, 8 fragmentów brzuśców o powierzchni gładkiej. Ponadto: przesłik gliniany o średnicy 3,5 cm i przekroju owalnym (tabl. IV, 59). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem, krawędź wylewu karbowana. Powierzchnia chropowata, barwa brunatna, przy wylewie szarawa, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 29 cm (tabl. IV, 60). Fragment naczynia doniczkowatego, krawędź wylewu zgrubiała i wychylona na zewnątrz, karbowana. Powierzchnia chropowata, barwa szarobrunatna, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 16 cm (tabl. IV, 61). Fragment naczynia doniczkowatego ze zgrubiałą krawędzią wylewu. Powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista (tabl. IV, 62). Fragment dna naczynia o powierzchni silnie chropowatej. Barwa brunatna, domieszka gruboziarnista (tabl. IV, 63).

Jama nr 14 (tabl. VIII, 14) wystąpiła na głębokości 40 cm. W zarysie poziomym miała kształt w przybliżeniu prostokątny. Wymiary 200 cm × 135 cm. Dokumentacji profilu nie wykonano. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z brunatną. Zawartość jamy: 5 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej, 3 fragmenty polepy, fragment wylewu mało charakterystycznego. Dno naczynia

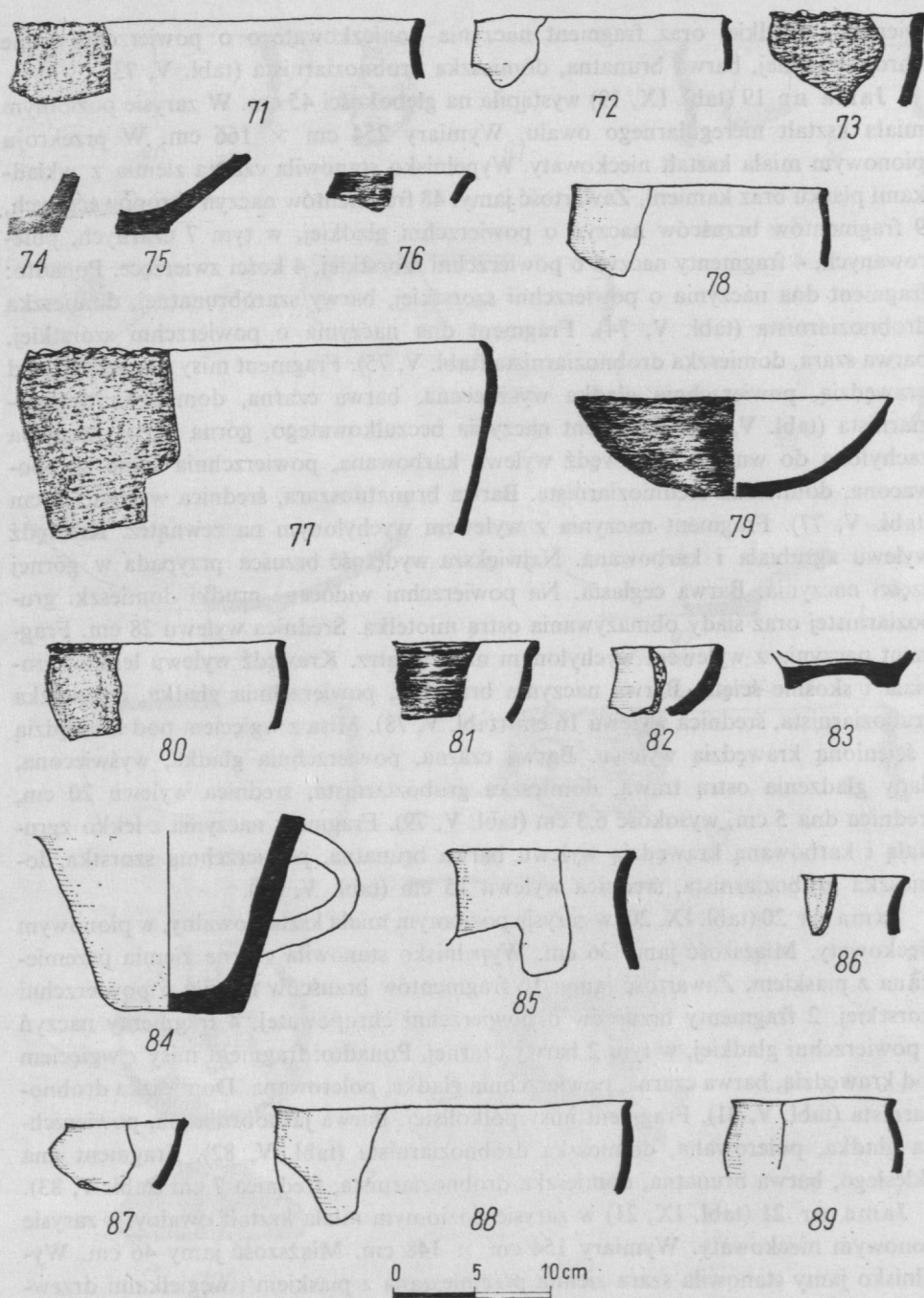
o powierzchni chropowatej, barwa jasnoceglasta, średnica dna 10 cm, domieszka drobno- i średnioziarnista (tabl. IV, 64).

Jama nr 15 (tabl. VIII, 15) wystąpiła na głębokości 22 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularny, w pionowym nieregularnie nieckowaty. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z brunatną. Miąższość jamy 30 cm. Zawartość jamy: 12 fragmentów ceramiki mało charakterystycznych.

Jama nr 16 (tabl. VIII, 16) wystąpiła na głębokości 30 cm. W zarysie poziomym miała kształt w przybliżeniu owalny. Wymiary 170 cm × 140 cm. W przekroju pionowym była nieckowata. Miąższość jamy 60 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia z wkładkami piasku. Zawartość jamy: 68 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej, 30 fragmentów brzuśców o powierzchni szorstkiej, 17 fragmentów naczyń o powierzchni gładkiej, w tym 7 czarnych. Ponadto: fragment misy z wgłębieniem pod krawędzią, barwa czarna, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista (tabl. IV, 65). Mała, półkolista przykrywka z okrągłym wgłębieniem, powierzchnia nierówna, barwa brunatna, domieszka gruboziarnista, średnica 9 cm, wysokość 2,5 cm. Średnica wgłębienia 1 cm (tabl. IV, 66). Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Barwa czarna, powierzchnia gładka, gładzona gładzikiem, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 8 cm (tabl. IV, 67). Fragment analogicznego naczynia, barwa czarna, powierzchnia gładka, polerowana, średnica wylewu 12 cm, domieszka średnioziarnista (tabl. IV, 68). Fragment głębokiej misy z wgłębieniem pod krawędzią. Barwa szarobrunatna, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 22 cm (tabl. IV, 69). Fragment naczynia doniczkowego ze zgrubiałą, skośnie ściętą i karbowaną krawędzią wylewu, powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 15 cm (tabl. IV, 70). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem, krawędź wylewu karbowana, powierzchnia chropowata, barwa brunatna, domieszka średnioziarnista, średnica wylewu 26 cm (tabl. V, 71).

Jama nr 17 (tabl. VIII, 17) wystąpiła na głębokości 30 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularny o wymiarach 80 cm × 70 cm, w zarysie pionowym była również nieregularna. Miąższość jamy wynosiła 60 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia z wkładkami piasku. Zawartość jamy: 17 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni szorstkiej, 7 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej, barwy czarnej, 9 fragmentów naczyń o powierzchni chropowatej, 1 fragment miseczki z podciętą krawędzią, przy krawędzi guzek, barwa szara, powierzchnia gładka. Ponadto: fragment naczynia z wylewem lekko wychylonym na zewnątrz. Powierzchnia gładka, barwa brunatnoszara, domieszka średnioziarnista (tabl. V, 72).

Jama nr 18 (tabl. IX, 18) wystąpiła na głębokości 35 cm. W zarysie poziomym miała kształt owalny, wymiary 120 cm × 100 cm. W przekroju pionowym była nieckowata, o nierównym dnie. Miąższość jamy 40 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia z wkładkami piasku i węgla drzewnych. Zawartość jamy: 4 fragmenty brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej, 5 fragmentów brzuśców naczyń o po-

Tablica V

Szeligi, pow. Płock. 71 — jama nr 16; 72-73 — jama nr 17; 74-83 — jama nr 19; 84 — jama nr 24a; 85-86 — jama nr 25; 87-89 — jama nr 26

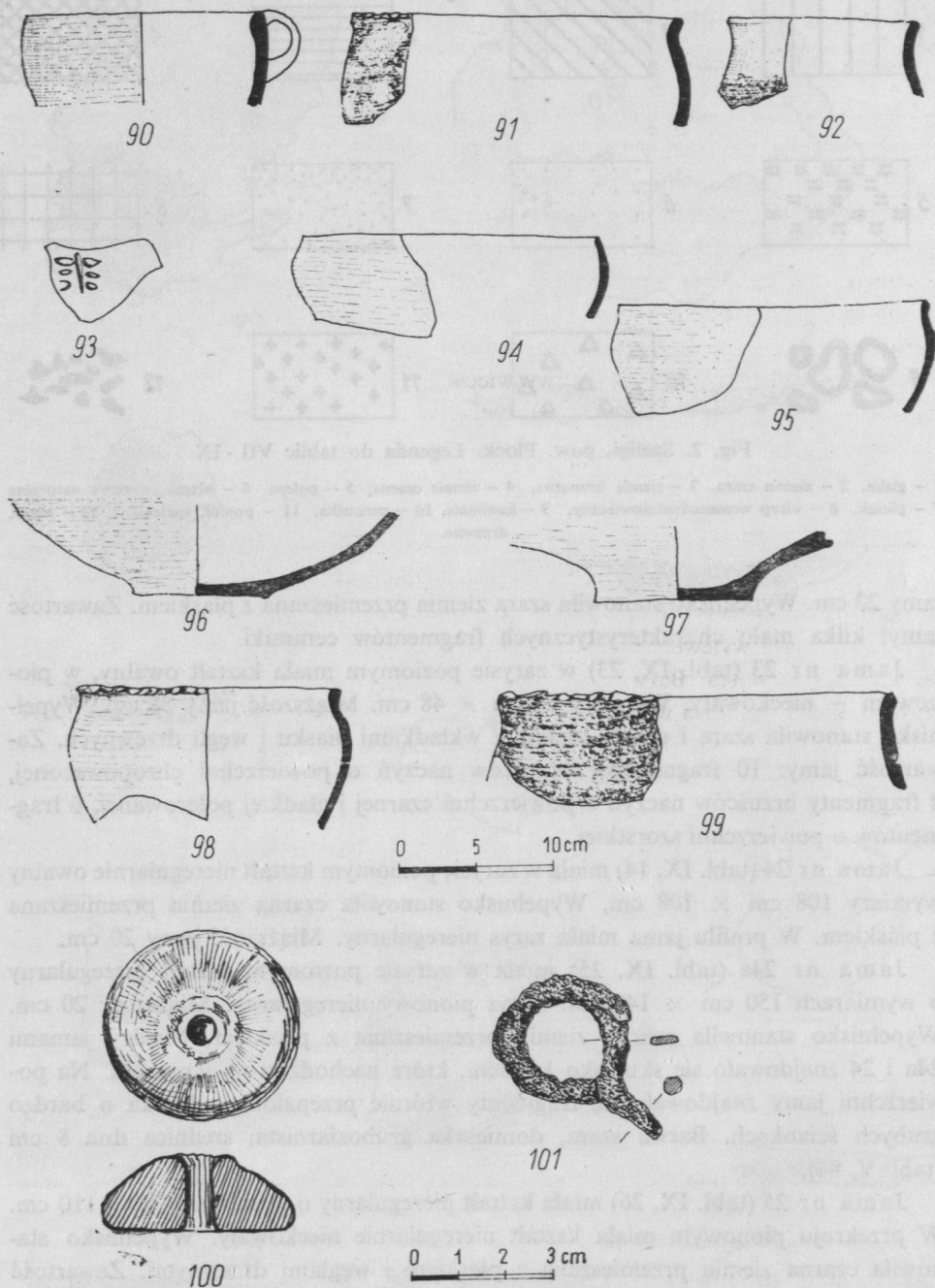
wierzchni gładkiej oraz fragment naczynia doniczkowatego o powierzchni silnie chropowatej, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 73).

Jama nr 19 (tabl. IX, 19) wystąpiła na głębokości 45 cm. W zarysie poziomym miała kształt nieregularnego owalu. Wymiary 254 cm × 166 cm. W przekroju pionowym miała kształt nieckowaty. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia z wkładkami piasku oraz kamieni. Zawartość jamy: 48 fragmentów naczyń chropowatych, 9 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej, w tym 7 czarnych, polerowanych, 4 fragmenty naczyń o powierzchni szorstkiej, 4 kości zwierzęce. Ponadto: fragment dna naczynia o powierzchni szorstkiej, barwy szarobrunatnej, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 74). Fragment dna naczynia o powierzchni szorstkiej, barwa szara, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 75). Fragment misy z wgłębieniem pod krawędzią, powierzchnia gładka, wyświecana, barwa czarna, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 76). Fragment naczynia beczułkowatego, górna partia naczynia zachylona do wnętrza. Krawędź wylewu karbowana, powierzchnia silnie chropowata, domieszka średnioziarnista. Barwa brunatnoszara, średnica wylewu 29 cm (tabl. V, 77). Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu zgrubiała i karbowana. Największa wydętość brzuśca przypada w górnej części naczynia. Barwa ceglasta. Na powierzchni widoczne grudki domieszki gruboziarnistej oraz ślady obmazywania ostrą miotłką. Średnica wylewu 28 cm. Fragment naczynia z wylewem wychylonym na zewnątrz. Krawędź wylewu lekko zgrubiała i skośnie ścięta. Barwa naczynia brunatna, powierzchnia gładka, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 16 cm (tabl. V, 78). Misa z wgłębieniem pod krawędzią i ściętą krawędzią wylewu. Barwa czarna, powierzchnia gładka, wyświecona, ślady gładzenia ostrą trawą, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 20 cm, średnica dna 5 cm, wysokość 6,3 cm (tabl. V, 79). Fragment naczynia z lekko zgrubiałą i karbowaną krawędzią wylewu, barwa brunatna, powierzchnia szorstka, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 15 cm (tabl. V, 80).

Jama nr 20 (tabl. IX, 20) w zarysie poziomym miała kształt owalny, w pionowym nieckowaty. Miąższość jamy 36 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z piaskiem. Zawartość jamy: 10 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni szorstkiej, 2 fragmenty brzuśców o powierzchni chropowatej, 4 fragmenty naczyń o powierzchni gładkiej, w tym 2 barwy czarnej. Ponadto: fragment misy z wgłębieniem pod krawędzią, barwa czarna, powierzchnia gładka, polerowana. Domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 81). Fragment misy półkolistej. Barwa jasnobrunatna, powierzchnia gładka, polerowana, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 82). Fragment dna wklęsłego, barwa brunatna, domieszka drobnoziarnista, średnica 7 cm (tabl. V, 83).

Jama nr 21 (tabl. IX, 21) w zarysie poziomym miała kształt owalny, w zarysie pionowym nieckowaty. Wymiary 154 cm × 148 cm. Miąższość jamy 46 cm. Wypełnisko jamy stanowiła szara ziemia przemieszana z piaskiem i węgielkami drzewnymi. Zawartość jamy: kilka mało charakterystycznych fragmentów ceramiki.

Jama nr 22 (tabl. IX, 22) w zarysie poziomym miała kształt nieregularnie owalny, w zarysie pionowym nieckowaty. Wymiary 100 cm × 70 cm. Miąższość

Tablica VI

Szeligi, pow. Płock. 90 - 101 — jama nr 26

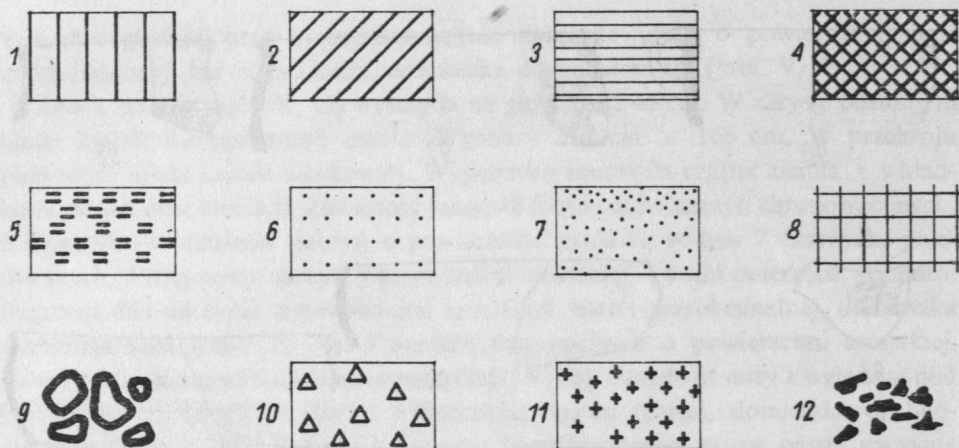

Fig. 2. Szeligi, pow. Płock. Legenda do tablic VII - IX

1 - gleba, 2 - ziemia szara, 3 - ziemia brunatna, 4 - ziemia czarna, 5 - polepa 6 - piasek, warstwa naturalna
7 - piasek, 8 - wkop wczesnośredniowieczny, 9 - kamienie, 10 - ceramika, 11 - popiół, spalenizna, 12 - węgle, drzewne.

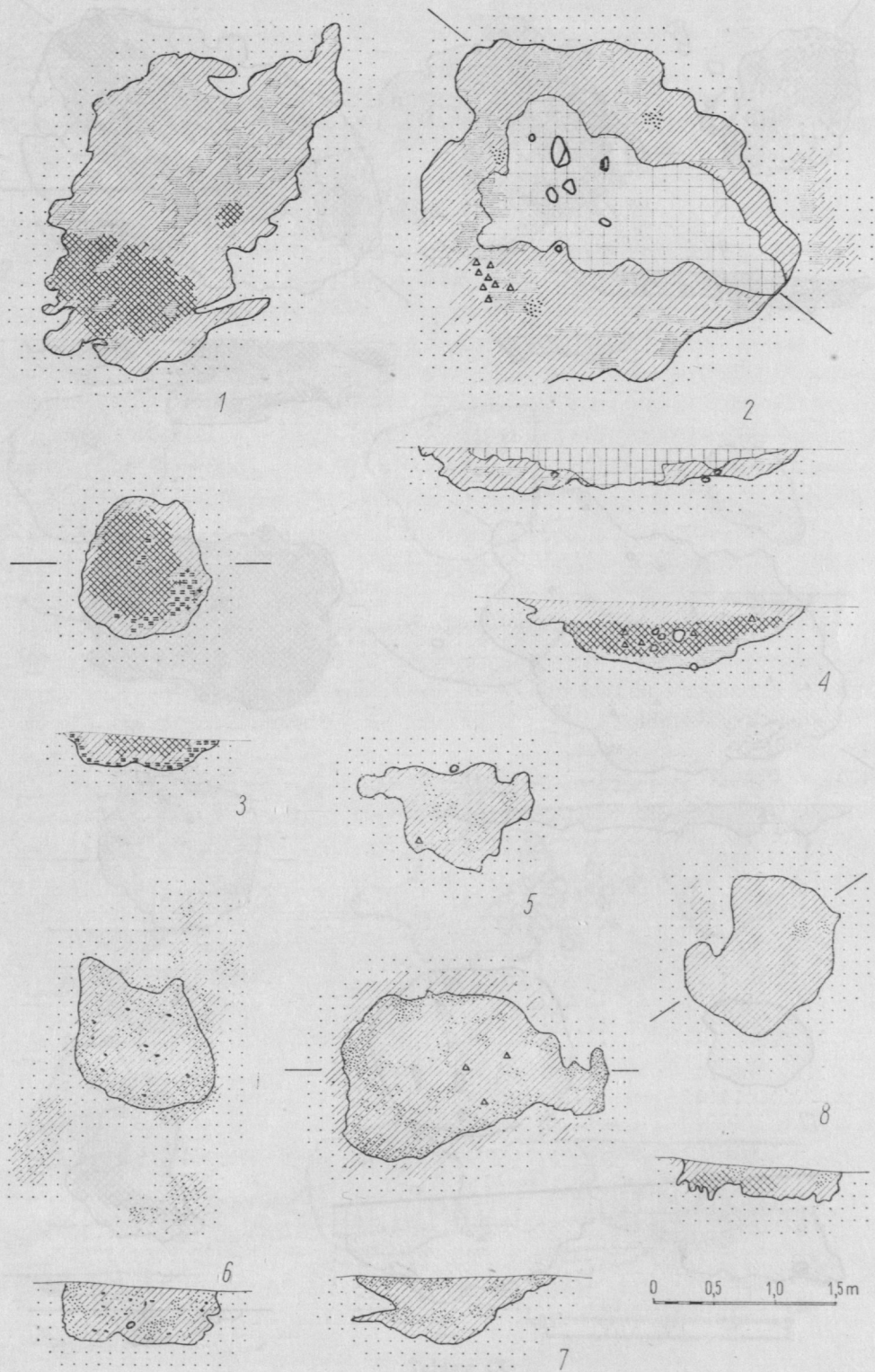
jamy 20 cm. Wypełnisko stanowiła szara ziemia przemieszana z piaskiem. Zawartość jamy: kilka mało charakterystycznych fragmentów ceramiki.

Jama nr 23 (tabl. IX, 23) w zarysie poziomym miała kształt owalny, w pionowym - nieckowaty. Wymiary 78 cm × 48 cm. Miąższość jamy 38 cm. Wypełnisko stanowiła szara i czarna ziemia z wkładkami piasku i węgla drzewnych. Zawartość jamy: 10 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni chropowatej, 4 fragmenty brzuśców naczyń o powierzchni czarnej i gładkiej polerowanej, 6 fragmentów o powierzchni szorstkiej.

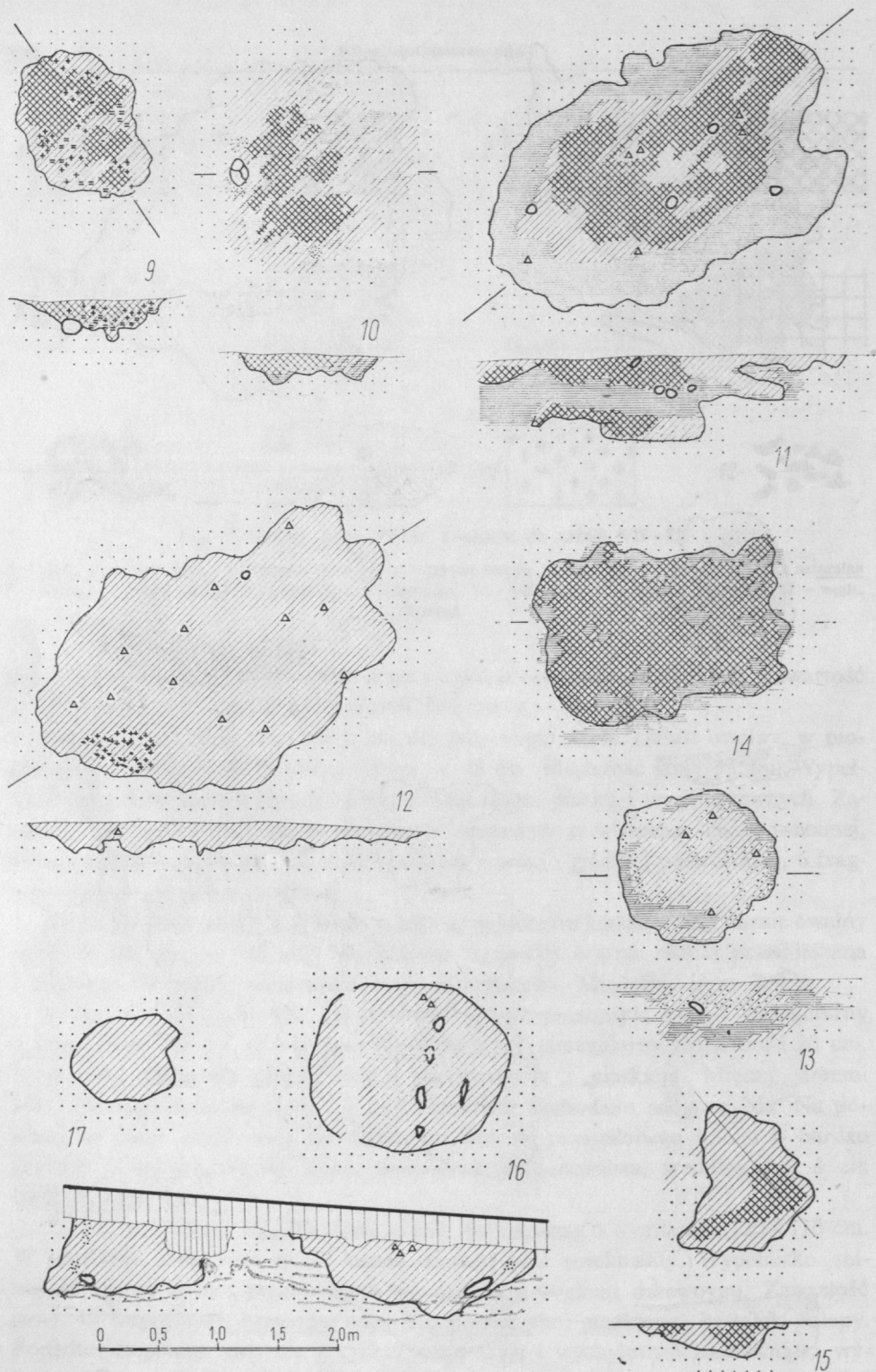
Jama nr 24 (tabl. IX, 14) miała w zarysie poziomym kształt nieregularnie owalny wymiary 108 cm × 108 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z piaskiem. W profilu jama miała zarys nieregularny. Miąższość jamy 20 cm.

Jama nr 24a (tabl. IX, 25) miała w zarysie poziomym kształt nieregularny o wymiarach 150 cm × 140 cm. Zarys pionowy nieregularny. Miąższość 20 cm. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z piaskiem. Między jamami 24a i 24 znajdowało się skupisko kamieni, które nachodziło na jamę 24a. Na powierzchni jamy znajdowały się fragmenty wtórnie przepalonego kubka o bardzo grubych ściankach. Barwa szara, domieszka gruboziarnista, średnica dna 8 cm (tabl. V, 84).

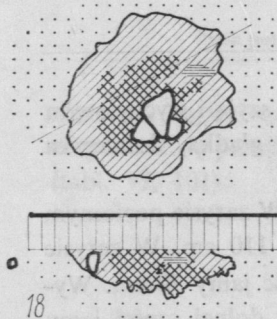
Jama nr 25 (tabl. IX, 26) miała kształt nieregularny o wymiarach 120 × 110 cm. W przekroju pionowym miała kształt nieregularnie nieckowaty. Wypełnisko stanowiła czarna ziemia przemieszana z piaskiem i węglami drzewnymi. Zawartość jamy: 17 fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni gładkiej, 1 kawałek polepy. Ponadto: fragment naczynia z cylindryczną szyją i wychylonym na zewnątrz wylewem. Barwa szara, powierzchnia gładzona, domieszka gruboziarnista, średnica

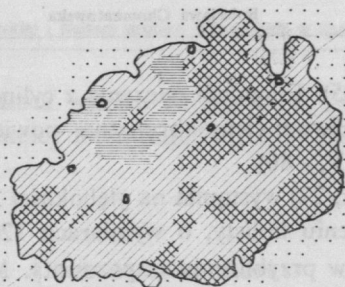
Tablica VII
Szeli, pow. Płock. Jamy nr 1-8

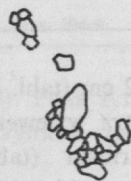
Tablica VIII
Szeligi, pow. Płock. Jamy nr 9 - 17

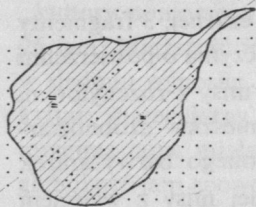
18

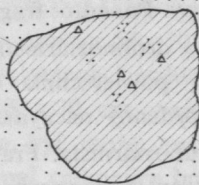
19

22

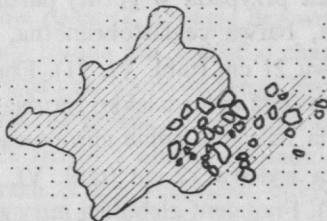
20

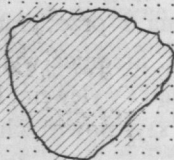
21

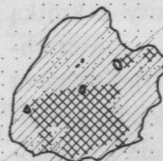
23

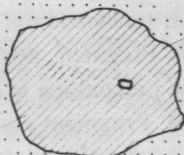
24

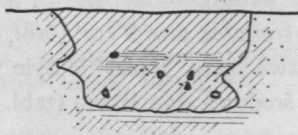
25

26

27

0 0,5 1,0 1,5 2,0m

Tablica IX
Szeligi, pow. Płock. Jamy nr 18 - 26

wylewu 12 cm (tabl. V, 85). Fragment naczynia z cylindryczną szyją i wychylonym na zewnątrz wylewem. Barwa ciemnobrunatna, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 86).

Jama nr 26 (tabl. IX, 27) wystąpiła na głębokości 20 cm. W zarysie poziomym miała kształt w przybliżeniu kolisty, o wymiarach 120 cm × 110 cm. W zarysie pionowym miała kształt w przybliżeniu trapezowaty. Miąższość jamy 70 cm. Wypełnisko jamy stanowiła ziemia przemieszana z piaskiem. W dolnej części jamy znajdowały się węgle drzewne oraz fragmenty ceramiki. Zawartość jamy: 52 fragmenty naczyń o powierzchni chropowatej, 24 fragmenty naczyń o powierzchni szorstkiej, 6 fragmentów naczyń o powierzchni gładkiej, barwy czarnej, 3 fragmenty kości zwierzęcych, 1 kawałek polepy. Ponadto: fragment dna naczynia o powierzchni szorstkiej, barwa szara, domieszka drobnoziarnista. Fragment misy z rozchylonym wylewem, barwa brunatnoszara, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista (tabl. V, 87). Fragment przydenny naczynia chropowatego barwy szarej, dno wyodrębnione, domieszka gruboziarnista. Fragment gładkiej misy z wgłębieniem pod krawędzią i ścienionym wylewem, barwa szara, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista. Średnica wylewu 23 cm (tabl. IV, 88). Fragment niewielkiego naczynia z wgłębieniem pod krawędzią. Barwa szara, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 10 cm (tabl. V, 89). Fragment beczułkowatego kubka z taśmowym uchwytem. Barwa szara, powierzchnia gładka, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 15 cm (tabl. VI, 90). Fragment naczynia z lekko wychylonym na zewnątrz wylewem, krawędź wylewu zgrubiała i karbowana. Największa wydutość brzośca przypada w górnej partii naczynia. Powierzchnia chropowata i przecierana, barwa ceglasterobrunatna, domieszka drobno- i średnioziarnista. Średnica wylewu 21 cm (tabl. VI, 91). Fragment naczynia z wychylonym na zewnątrz wylewem, krawędź wylewu lekko zgrubiała. Szyja gładka barwy ceglastej, poniżej szyi powierzchnia naczynia silnie chropowata, barwy szarej, domieszka drobnoziarnista, średnica wylewu 12 cm (tabl. VI, 92). Fragment naczynia ornamentowany (tabl. VI, 93). Fragment głębokiej misy z krótką szyją i lekko zgrubiałą krawędzią wylewu. Barwa brunatna, powierzchnia gładka. Domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 19 cm (tabl. VI, 94). Fragment głębokiej misy z krótką szyją, lekko wychyloną na zewnątrz krawędzią wylewu. Barwa brunatna, powierzchnia gładka, domieszka gruboziarnista, średnica wylewu 20 cm (tabl. VI, 95). Fragment misy, dno wyodrębnione. Barwa brunatna, powierzchnia gładka, domieszka gruboziarnista, średnica dna 9 cm, (tabl. VI, 96). Fragment misy. Dno wyraźnie wyodrębnione. Barwa szara. Naczynie było wtórnie przepalone w ogniu. Domieszka średnioziarnista, średnica dna 10 cm (tabl. VI, 97). Fragment naczynia o profilu esowatym, krawędź wylewu prosto ścięta i karbowana. Średnica wylewu 17 cm. Barwa szarobrunatna, powierzchnia szorstka (tabl. VI, 98). Fragment naczynia z wychylonym i zgrubiałym wylewem, krawędź wylewu karbowana, powierzchnia silnie chropowata, obrzucana gliną z domieszką gruboziarnistego tłucznia, domieszka średnio-

ziarnista, barwa szara, średnica wylewu 25 cm (tabl. VI, 99). Poza tym w jamie znajdował się przęślik o średnicy 3 cm (tabl. VI, 100) oraz fragment szpili żelaznej (tabl. VI, 101).

ANALIZA MATERIAŁU

Osada w Szeligach, pow. Płock jest, jak dotąd, najlepiej przebadanym obiektem należącym do konglomeratu kulturowego, jaki stanowią na Mazowszu zjawiska „kultury pomorskiej”³ i „kultury grobów kloszowych”. W obrębie osady odkryto 26 jam. Miąższość ich wynosi 8 - 70 cm. Głębokość 9 jam nie przekroczyła 30 cm, w siedmiu wynosiła 30 - 50 cm, w sześciu 50 - 70 cm. W planie jamy miały zwykle kształt nieregularny bądź nieregularnego owalu. Wielkość ich była różna. Najmniejsza jama miała wymiary 100×70 cm, największa 320×280 cm. Niewielka głębokość jam spowodowana była, być może, znacznym stopniem ich zniszczenia. Świadczyłby o tym również niemal całkowity brak warstwy kulturowej poza zarzosem jam⁴. Stanowisko położone było na stoku i w takim wypadku należy się liczyć z dużymi zsuwami. Układ jam nie wykazuje żadnych regularności (patrz fig. 1).

Określenie charakteru jam z osady w Szeligach natrafia na dość znaczne trudności. Bez wątplenia powstanie ich wiąże się z osadnictwem na tym terenie ludności „kultury pomorskiej” i „grobów kloszowych”. Ze względu na to, że wszystkie jamy mają bardzo zbliżony do siebie materiał zabytkowy, przyjąć można, że są sobie współczesne. Nie ma śladów palenisk, a węgle drzewne, i to nieliczne, wystąpiły w 6 jamach. W takiej sytuacji trudno jest mówić o charakterze tych jam. Trzy z nich (jamy nr 2, 11, 12) ze względu na wielkość mogą być uznane za mieszkalne. Jama nr 3 ma dno i ścianki wylepione polepą — niewątpliwie służyła więc do przechowywania zapasów. Jamy takie znamy z obiektów osadniczych⁵. W wielu osiedlach, tak z okresu brązu jak i okresu wczesnożelaznego, odkryto liczne jamy, których przeznaczenie z uwagi na rozmiary nie zostało bliżej określone⁶. W literaturze przedmiotu uznaje się je za część domostw o charakterze mieszkalnym (piwnice,

³ Odnosnie „kultury pomorskiej” istnieją niezgodności terminologiczne. W 1965 r. J. Kostrzewski przyjął nazwę „kultura wschodniopomorska” (patrz W. Chmielewski, K. Jażdżewski, J. Kostrzewski, *Pradzieje Polski*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1965, s. 219 - 224), ostatnio zaś W. Hensel proponuje nazwanie „kultury pomorskiej” kulturą wejherowsko-krotoszyńską (patrz *Archeologia i Prahistoria*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1971, s. 77).

⁴ W. Szymański, *Szeligi...*, s. 107.

⁵ L. J. Łuka, M. Pietrzak, *Osada z przełomu epoki brązu i żelaza w Będzieszynie pow. Gdańsk. Sprawozdanie z badań w 1966 roku*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. XX, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969, s. 84.

⁶ Z. Bukowski, *Uwagi o problematyce osadnictwa kultury łużyckiej*, *Studia z dziejów osadnictwa*, t. 5, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1967, s. 90.

schowki) albo w przypadku znacznych rozmiarów za część półziemianki⁷. Interpretacja tych obiektów nasuwa szereg trudności⁸. W naszym przypadku, mimo przebadania dużego obszaru, nie odkryto śladów zabudowań. Brak ten można by tłumaczyć działaniem czynników atmosferycznych, na które szczególnie silnie był narażony piaszczysty teren opadający ku pobliskiej rzece. Poza tym ślady zabudowy mogły ulec zniszczeniu na skutek używania tego samego terenu pod osadnictwo wczesnośredniowieczne. Dwie jamy były zniszczone wkopami jam wczesnośredniowiecznych. W takiej sytuacji, jakkolwiek same jamy nie miały charakteru mieszkalnego, nie można wykluczyć, że wchodziły one w skład zespołów mieszkalnych, nieczytelnych już obecnie w terenie. Jamy zawierały głównie materiał ceramiczny. Kości wystąpiły w ilości kilku sztuk. Z pozostałych zabytków odkryto dwa przęśliki oraz fragment szpili żelaznej. Ogółem wydobyto około 800 ułamków ceramiki, w tym 400 o powierzchni chropowatej, 240 o powierzchni gładkiej, 147 o powierzchni szorstkiej. Wśród naczyń chropowatych najczęściej występuje nieregularne obrzucanie powierzchni grudkami gliny, rzadziej ukośne lub poziome obmazywanie. Wylewy naczyń chropowatych nie są wygładzane i najczęściej mają karbowaną krawędź. Dla naczyń chropowatych charakterystyczna jest domieszka gruboziarnista i średnioziarnista. Stopień zniszczenia ceramiki utrudnia obserwację dotyczącą opracowania naczyń o powierzchni gładzonej, stwierdza się jednak, że fragmenty bardzo starannie wygładzane i polerowane nie należą do rzadkości. Naczynia tej grupy są cienkościenne, mają domieszkę drobnoziarnistą. W nielicznych wypadkach stwierdzono współwystępowanie gładzenia i chropowacenia na tym samym naczyniu. Wygładzano górną część naczynia, chropowaceno dolną.

Z uwagi na zły stan zachowania ceramiki podział typologiczny przeprowadzony być musi na podstawie bardziej charakterystycznych fragmentów rekonstruowanych najczęściej rysunkowo. Sytuacja taka stwarza szereg niedogodności. Przede wszystkim w znacznej większości wypadków nie można określić formy omawianego naczynia. W związku z tym dokonując analizy materiału nie określono kształtu naczyń porównywalnych z innymi, tylko potraktowano je opisowo.

Na podstawie analizy podzielono ceramikę pochodzącą z osady w Szeligach na sześć zasadniczych grup.

GRUPA I

Do pierwszej grupy należą naczynia z lekko zgrubiałą krawędzią wylewu i lekkim wgięciem pod nią. Największa wydętość brzuśca przypada w górnej części naczynia i jest ona mniej lub bardziej zaznaczona. Znaczna większość naczyń tej grupy ma krawędź karbowaną. Naczynia duże, o dużej średnicy wylewu mają silnie chropowatą powierzchnię, natomiast mniejsze gładką. Egzemplarze mające powierzchnię chropo-

⁷ T. Malinowski, *Osadnictwo kultury łużyckiej wczesnej epoki żelaznej w Słupcy*, „Fontes Archaeologici Posnanienses”, t. VIII/IX, 1958, s.145.

⁸ A. Niesiołowska-Hofman, *Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej*, „Slavia Antiqua”, t. X, Warszawa-Poznań, 1963, s. 70.

waconą zawsze mają krawędź wylewu karbowaną. Natomiast u naczyń o gładkiej powierzchni występuje przeważnie krawędź nie karbowana. Typ ten reprezentują naczynia 18 i 25 na tabl. II, 42 na tabl. III, 71 na tabl. V oraz 91, 95 na tabl. VI.

GRUPA II

Naczynia należące do drugiej grupy różnią się od pierwszej uformowaniem wylewu. Jest on dość znacznie wychylony na zewnątrz i niezgrubiały. W grupie tej są naczynia chropowate, z karbowaną krawędzią wylewu (tabl. II, 24, 25), naczynia o powierzchni gładkiej i karbowanej krawędzi wylewu (tabl. III, 47, tabl. VI, 98), oraz naczynia o powierzchni i krawędzi wylewu gładkiej (tabl. III, 49, tabl. IV, 51, tabl. V, 89).

GRUPA III

Trzecią grupę tworzą naczynia o prawie prostych ściankach i krawędziach wylewu, nieznacznie wychylonych na zewnątrz (tabl. I, 4, 8, 11, 16, tabl. III, 50, tabl. IV, 70). Powierzchnia w tej grupie naczyń jest chropowata, krawędź wylewu karbowana. Jedno z naczyń (tabl. II, 26) ma powierzchnię szorstką, zdobioną ornamentem paznokciowym. Do tej grupy należy zaliczyć również te formy, u których karbowanie krawędzi jest grubsze, co powoduje, że krawędź wylewu jest bardziej zgrubiała niż u pozostałych egzemplarzy.

GRUPA IV

Do czwartej grupy zaliczono misy, wśród których wyróżniamy trzy odmiany. Najliczniej reprezentowane są misy z wgłębieniem pod krawędzią (tabl. II, 17, tabl. III, 32, 37, tabl. IV, 69, tabl. V, 79). Misy półkoliste, z partią przykrawędną zachyloną ku środkowi (tabl. II, 25, tabl. VI, 94) zaliczamy do odmiany drugiej oraz głębokie misy z krótką szyjką (tabl. IV, 57, tabl. VI, 95) do odmiany trzeciej.

GRUPA V

Piątą grupę naczyń stanowią kubki i dzban, który wystąpił w jednym egzemplarzu. Każdy kubek reprezentuje odmienną formę:

- a) kubek o prostych ściankach z dość grubym uchem (tabl. III, 48),
- b) kubek o prostych, rozszerzających się ku górze ściankach znacznej grubości, z uchem wałkowatym (tabl. V, 84).
- c) kubek o ściankach w partii górnej zachylonych do wewnątrz, z uchem taśmowym (tabl. VI, 90).

GRUPA VI

W opisywanym materiale w grupie tej została wydzielona osobno ceramika barwy czarnej, o powierzchni gładkiej i polerowanej. Jest ona bardziej fragmentaryczna niż pozostały materiał. Wśród tej ceramiki najliczniej reprezentowane są naczynia z rozchylonym wylewem i szyją rozszerzającą się ku dołowi. Takie ustawienie ścianek sugeruje, że reprezentują one typ naczyń o silnie wydętym bądź dwustożkowym brzuścu (tabl. II, 22, 28, tabl. IV, 52, 55, 67, 68, tabl. V, 85, 86). Osobną grupę w omawianym materiale stanowią dna naczyń, które zachowały się najczęściej tylko fragmentarycznie, tak że nie można było zrekonstruować ich rysunkowo. Reprezentują one typ den płaskich, wyodrębnionych (tabl. I, 10, tabl. V,

75, tabl. VI, 96, 97), bądź den nie wyodrębnionych (tabl. I, 12, tabl. III, 33, 45, tabl. V, 74, 75). W jednym przypadku wystąpiło dno wklęsłe. Wszystkie charakteryzuje niezbyt duża grubość.

Na uwagę zasługują dwa fragmenty ceramiki stanowiące przypuszczalnie część den, jeden z otworem okrągłym, o średnicy około 3 cm (tabl. IV, 53), drugi z szeregiem okrągłych otworków (tabl. IV, 54). Poza tym wystąpiły fragmenty płaskich talerzy glinianych. Najlepiej zachowany jest fragment z jamy nr 12 (tabl. III, 43). Z innych wyrobów ceramicznych wystąpiła mała pokrywka (tabl. IV, 66) oraz miniaturowe naczynko (tabl. III, 38). Pozostały materiał ceramiczny jest tak fragmentaryczny, że nie sposób zakwalifikować go do którejś z wydzielonych grup.

Przystępując do ogólnej charakterystyki materiału ceramicznego z osady w Szeli-gach należy stwierdzić, że wśród występujących naczyń przeważają naczynia o powierzchni chropowatej. Stanowią one 50% całego materiału ceramicznego⁹, 30% stanowią naczynia o powierzchni gładkiej, 20% naczynia o powierzchni szorstkiej. W materiale przeważają naczynia szerokootworowe. Większość naczyń szerokootworowych (wyłączając misy) ma powierzchnię chropowatą i karbowaną krawędź wylewu. Karbowanie krawędzi wylewu występuje również w naczyniach o powierzchni gładkiej. Ta cecha ceramiki wydaje się być dość charakterystyczna dla materiału ceramicznego pochodzącego z osady w Szeligach¹⁰. Należy jednak zwrócić uwagę, że nie występuje ona zupełnie w grupie naczyń wyróżnionych jako grupa VI, a więc naczyniach barwy czarnej o powierzchni gładkiej, z wyraźnie zaznaczoną szyją, o średnicy wylewu mniejszej niż w naczyniach grupy I, II i III.

Drugą cechą charakterystyczną dla ceramiki w Szeligach jest cienkość ścianek naczyń. Jest to cecha występująca zarówno w naczyniach o powierzchni chropowatej, jak i w naczyniach o powierzchni gładkiej.

Rozpatrując całość przedstawionego materiału należy stwierdzić, że niektóre formy występujące w osadzie mają odpowiedniki w ceramice występującej w grobach. Do tych form należą misy z wgłębieniem pod krawędzią, charakterystyczne dla kultury pomorskiej¹¹ oraz misy półkoliste z górną partią zachyloną do wnętrza, reprezentujące formę przejętą od kultury łużyckiej¹². Formy występujące również

⁹ Wzięto pod uwagę cały materiał ceramiczny, nie tylko przedstawiony na tablicach.

¹⁰ Charakterystyczne zdobienie krawędzi przez karbowanie występuje w materiale z okresu „wczesnożelaznego” z Wyżyny Elbląskiej, jak również na naczyniach kultury pomorskiej i grobów kloszowych. Patrz, J. Dąbrowski, *Badania na grodzisku Łęcze pow. Elbląg w roku 1958*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXVI, z. 3 - 4, 1959, s. 271; W. Heyn, *Das Ende der Bastarnen am rechten Ufer der unteren Weichsel*, „Prussia”, t. XXXII, 1938, rys. 28; M. Gądzikiewicz, *Wybrane zagadnienia z badań nad kulturą grobów kloszowych*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. II, z. 2, 1954, s. 156, ryc. 4, s. 158, ryc. 7.

¹¹ Na Mazowszu w ceramice grobowej najliczniej reprezentowana jest ta odmiana. Patrz, B. Chomentowska, *Cmentarzyska kultury pomorskiej na Mazowszu*, „Światowit”, t. XXXI, 1970, s. 209.

¹² Por. T. Liana i T. Piętka, *Sprawozdanie z badań w 1957 r. osadnictwa łużyckiego w Biskupinie pow. Żnin*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXV, z. 3, tab. XXV, rys. 4.

w ceramice grobowej reprezentuje dzban (tabl. I, 13), oraz kubek (tabl. VI, 90), mający swój odpowiednik w grobie kloszowym w Gulczewie, pow. Ciechanów¹³. Trudno jest powiedzieć coś bliższego o formach naczyń wydzielonych w materiale z osady jako grupa VI, ze względu na zachowane tylko partie przykrawędne, ale wydaje się, że naczynia należące do tej grupy nawiązują do wydzielonego przez autorkę typu II ABC ceramiki pochodzącej z cmentarzysk¹⁴. Reprezentują one naczynia o wyraźnie zaznaczonych szyjach przechodzących łagodnie w dość znacznie wydęty brzusec (tabl. IV, 67, 68, tabl. V, 85). Z pozostałych form odpowiedniki w materiale grobowym mają naczynia zaliczone do grupy III (tabl. III, 41, tabl. IV, 67, 68).

Naczynia o analogicznej formie wystąpiły w grobie nr 5 oraz w grobie nr 8 na cmentarzysku kultury pomorskiej w Golach, pow. Grodzisk Mazowiecki¹⁵. Naczynie (tabl. V, 77) stanowi formę spotykaną na cmentarzyskach kultury grobów kloszowych. W wydzielonych przez M. Gądzikiewicz podstawowych formach ceramiki grobów kloszowych na Mazowszu reprezentuje ono typ nr I¹⁶. Pozostałe formy reprezentują ceramikę charakterystyczną dla osad. Naczynia należące do grupy I i II (tabl. II, 18, tabl. III, 42, tabl. IV, 60, tabl. VI, 91, 92) mają odpowiedniki w ceramice występującej na grodzisku i osadzie Łęczu, pow. Elbląg¹⁷. J. Dąbrowski określa je jako naczynia beczułkowate. Występują wśród nich egzemplarze o powierzchni chropowatej z karbowaną krawędzią wylewu oraz egzemplarze chropowate z gładką krawędzią wylewu. Należą one do form bardzo pospolitych we wczesnej epoce żelaza. Występują od okresu halszackiego D na stanowiskach kultury łużyckiej, od której zostały przejęte przez kulturę pomorską. Trwają one do środkowego okresu lateńskiego. Naczynia należące do tej grupy z dość znacznie wychylonym wylewem zbliżone są formą do grupy naczyń szerokootworowych, z odchyleną na zewnątrz krawędzią o esowatym profilu, które wystąpiły w materiale z osiedla obronnego w Starym Dzierzgoniu, pow. Morąg¹⁸, różnią się od naszych okazów potraktowaniem krawędzi wylewu, która u egzemplarzy ze Starego Dzierzgonia jest niekarbowana, płasko ścięta i tym samym zgrubiała. Są to formy środkowo-lateńskie¹⁹ będące zapowiedzią późniejszych form okresu późnolateńskiego. Ukształtowanie krawędzi okazów z Szelig wskazuje na ich starszą metrykę w stosunku do okazów ze Starego Dzierzgonia. Naczynia należące do grupy III określane są

¹³ B. Chomentowska, op.cit., tab. IV, rys. 5.

¹⁴ M. Gądzikiewicz, op. cit., s. 205.

¹⁵ R. Mikłaszewska, *Cmentarzysko halszacko-lateńskie w miejscowości Gole, pow. Grodzisk Mazowiecki*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXVII, 1967, z. 2, tabl. LVII, rys. 1.

¹⁶ M. Gądzikiewicz, *Wybrane zagadnienia...*, s. 158.

¹⁷ J. Dąbrowski, *Badania na grodzisku Łęcze...*, s. 268, 271, tab. LXVIII, rys. 12, 21, tabl. LXVII, rys. 1. Tegoż, *Wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku Łęcze pow. Elbląg*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXXII, z. 2-4, 1966/67, s. 389, rys. 7 e.g, 8 c, i.

¹⁸ J. Antoniewicz, *Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach, „Światowit”*, t. XXV, 1964, tabl. XIII.

¹⁹ Op. cit., s. 68, 74.

jako naczynia doniczkowate i stanowią długotrwałą formę często występującą w osadach²⁰.

Fragment naczynia z dziurkami stanowi przypuszczalnie część naczynia sitowego. Funkcja tych naczyń nie jest całkowicie jasna²¹. Analogiczny fragment wystąpił w jamie kultury pomorskiej w Odrach, pow. Chojnice²².

Talerze krążkowe, tzw. placki bądź podkładki, są wyrobem ceramicznym występującym bardzo często w materiale z osad, zwłaszcza kultury łużyckiej najczęściej w okresie halsztackim²³, a w osadzie z Szelig znalazły się w kilku egzemplarzach. Charakterystyczne karbowanie krawędzi, które wystąpiło na okazach z Szelig, często spotyka się w materiałach z Warmii i Mazur i w obrębie kultury grobów skrzynkowych²⁴. Z innych zabytków wystąpiły dwa przęśliki i wspomniana szpila żelazna. Przęśliki świadczą o rozwiniętym tkactwie i występują często w inwentarzu zabytków z osad²⁵. Podsumowując wyniki analizy materiału zabytkowego z osady w Szeligach należy stwierdzić, że w materiale ceramicznym reprezentowane są takie formy, które występują na cmentarzyskach, i takie, których brak w ceramice grobowej. Do tych ostatnich należą naczynia zaliczone do grupy I i II oraz część naczyń grupy III. Pozostałe formy występują w grobach ludności kultury pomorskiej i kultury grobów kloszowych.

W sumie całość materiału zabytkowego z osady w Szeligach pozwala określić chronologię omawianego stanowiska na koniec okresu halsztackiego D do środkowego okresu lateńskiego.

²⁰ L. J. Łuka, *Kultura wschodniopomorska na Pomorzu Gdańskim*, t. I, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966, s. 22, ryc. 1b; J. Dąbrowski, *Wyniki prac...*, s. 397, ryc. 16d.

²¹ T. Wieczorowski, *Rzadsze wyroby gliniane. Gród Prasłowiański w Biskupinie*, Poznań 1938, s. 33 i n.

²² J. Kostrzewski, *Kilka osad kultury grobów skrzynkowych i zagadnienie przynależności etnicznej tej kultury*, „Przegląd Archeologiczny”, t. VI, z. 2 - 3, 1938 - 39, s. 276.

²³ Z. Bukowski, *Łużyckie osiedle obronne w Sobiejuchach pow. Żnin*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. XXVI, z. 3 - 4, 1959-1960, s. 212; J. Dąbrowski, *Badania na grodzisku Łęcze...*, s. 271; J. Kostrzewski, op. cit., rys. 10, 36, 45.

²⁴ J. Kostrzewski, op. cit., s. 277, rys. 23 - 36.

²⁵ W. Szafranski: *Ciężarki i przęśliki z grodu kultury łużyckiej w Biskupinie. III Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Biskupinie w pow. Żnińskim*, Poznań 1950, s. 151, rys. 18 - 21.